„Chleba naszego potrzebnego”? Dyskusja nad nowym szwedzkim tłumaczeniem *Ojcze nasz*

Weronika Plutecka

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
weronika.mencel@student.uj.edu.pl

Streszczenie

Ojcze nasz to najważniejsza modlitwa chrześcijan. Jako starożytny tekst biblijny od wieków poddawana jest badaniom oraz tłumaczona na nowo wraz z rozwojem języków docelowych. Ze względu na powszechność tej modlitwy takie zmiany nie zachodzą niepostrzeżenie i budzą sprzeciw członków różnych wspólnot wyznaniowych. Niniejszy artykuł przedstawia specyfikę przekładu tekstów liturgicznych na podstawie analizy tłumaczeń na język szwedzki. Pokazana zostaje historia szwedzkiego tłumaczenia modlitwy Ojcze nasz, aż do opublikowania kontrowersyjnej wersji ekumenicznej w 1996 r. Przeanalizowane zostają wybrane różnice w „starym” i „nowym” tłumaczeniu oraz najważniejsze postulaty w debacie nad przyjęciem wersji ekumenicznej. Artykuł zamyka przytoczenie obecnego stanowiska kościoła katolickiego i protestanckiego wobec nowej wersji oraz dyskusja nad nowoczesnością i tradycją we współczesnych tłumaczeniach Modlitwy Pańskiej. Studium pozwala zobaczyć, w jaki sposób zmiany w obszarze przekładu mogą spowodować poruszenie społeczne i konflikt, jeśli nie są dostosowane do aktualnych przekonań reprezentantów danej kultury.

Słowa kluczowe: Ojcze nasz, Szwecja, Biblia, tłumaczenie, ekumenizm

Abstract

“Give Us Our Needed Bread?” Discussion on the New Swedish Translation of “Our Father”

"Our Father" is the most essential Christian prayer. Being an ancient biblical text it has been translated and interpreted through the ages as target languages were developing. Due to the universality of this prayer, such changes do not occur unnoticed and raise opposition of members of various religious communities. This article presents the specifics of the translation of liturgical texts based on the analysis of translations into Swedish. The history of the Swedish translation of the "Our Father" prayer is covered up to the publication of the controversial ecumenic version in 1996. Selected differences in the "old" and "new" translations and the most important postulates in the debate on the adoption of the ecumenical version are analyzed. The article ends with a description of the current position of the Catholic and Protestant Church regarding the new version and a discussion on modernity and tradition in translations of the Lord's Prayer. The study shows how changes in the area of translation can cause social

uproar and conflict, if they are not adapted to the current convictions of representatives of a given culture.

Key words: Our Father, Sweden, Bible, translation, ecumenism

1. Wstęp

Wiele chrześcijańskich modlitw zawartych w liturgii ma swoje źródło w Piśmie Świętym. Są to używane od 2000 lat tłumaczenia tekstów z języków starożytnych. Modlitwy te, jako zjawiska kulturowe, zmieniają się w czasie. Rozwój języków docelowych prowadzi do powstawania coraz to nowych ich przekładów, dostosowanych do aktualnych standardów językowych. Kolejne wersje tłumaczeń powinny być zrozumiałe dla wiernych, ale też nawiązywać do tradycji, wyrażać podniosłość oraz szczególny charakter sfery sacrum.

Jednym z takich, przez wieki tłumaczonych na nowo, tekstów liturgicznych jest *Ojcze nasz*, pierwsza i najważniejsza modlitwa chrześcijan, przekazywana z pokolenia na pokolenie. Jest tak powszechna i zakorzeniona w świadomości wiernych, że nawet mała zmiana w jej tłumaczeniu może wywołać reakcję sprzeciwu użytkowników języka. Jakie reakcje wywołuje zatem wersja, która odbiega od poprzedniej w zdecydowanie większym stopniu?

Przykładem sytuacji wprowadzenia wersji *Ojcze nasz* zdecydowanie odbiegającej od poprzedniej było wdrożenie tłumaczenia ekumenicznego w Szwecji w latach 90. Przyjrzenie się warstwie językowej starego i nowego wariantu szwedzkiej modlitwy oraz reakcjom społecznym towarzyszącym opublikowaniu nowej wersji może pomóc w znalezieniu odpowiedzi na zadane powyżej pytanie.

1.1. Cel artykułu i uwagi metodologiczne

Celem artykułu jest porównanie dwóch tłumaczeń modlitwy *Ojcze nasz* na język szwedzki – stosowanego przez szereg lat w liturgii przekładu z roku 1917 i najnowszej wersji ekumenicznej z roku 1996 oraz pokazanie w jaki sposób zmiany i rozwiązania zastosowane na płaszczyźnie języka wpłynęły na odbiór tego tekstu przez wiernych, wywołując gorącą debatę i poruszenie w szwedzkiej wspólnotie katolickiej i protestanckiej. Odniesienia do greckiego oryginału zostają uwzględnione w analizie jedynie w celu lepszego uchwycenia motywacji, która mogła leżeć u podstaw wprowadzonych nowych rozwiązań językowych. Ze względu na

ograniczone ramy artykułu w części analitycznej zostają omówione tylko wybrane, najbardziej wyraziste przykłady językowe.

2. Trendy w kształtowaniu norm szwedzkiego języka literackiego

Aby zrozumieć motywacje zastosowania nowych rozwiązań językowych w ekumenicznym tłumaczeniu modlitwy *Ojcze nasz*, należy najpierw zauważyć, jakie zmiany zachodziły w szwedzkim języku literackim (*standardspråket*) od początku zeszłego stulecia.

Pierwsza zmiana miała miejsce w roku 1906, kiedy wprowadzono gruntowną reformę pisowni, zbliżającą język pisany do mówionego (Mårtensson 1988: 150f). Reforma zamknęła trwającą od 1732 roku epokę rozwoju języka *yngre nysvenska* ('młodszy nowy szwedzki') oraz wyznaczyła początek nowej epoki, tzw. *nusvenska* ('współczesny szwedzki'). W dalszej kolejności język ogólnonarodowy ulegał zmianom związanym z przemianami społeczno-politycznymi: procesem demokratyzacji i dążeniem do egalitaryzmu. Celem było uczynienie języka zrozumiałym dla wszystkich, jasnym, klarownym i uporządkowanym (Mårtensson 1988: 101ff). Język w prawach i tekstach urzędowych stał się mniej formalny i skomplikowany, a liczne zwroty grzecznościowe uwzględniające funkcję społeczną rozmówcy zastąpiono we wszystkich sferach życia społecznego zaimkiem *du* ('ty'), symbolizującym równouprawnienie (Mårtensson 1988: 143-144). Odmiana mówiona i pisana języka literackiego zbliżyły się do siebie na poziomie wypowiedzenia, a w tekstach pisanych dopuszczono wykorzystanie bardziej potocznych wyrażen (Mårtensson 1988: 128ff).

Trendy w kształtowaniu języka ogólnonarodowego miały również wpływ na zmianę języka tłumaczeń biblijnych. Zgodnie z nowymi kryteriami tłumaczenia dokonała bowiem powołana w latach 70. komisja biblijna (*1973 års bibelkommission*), której zadaniem było przekazanie treści w naturalnym i idiomatycznym, zgodnym ze współczesnymi standardami języku szwedzkim (Ekenberg 2007: 10). Warto zaznaczyć, że komisja miała charakter państwowy i pracowała nad ekumenicznym wydaniem Biblii, używanym zarówno przez protestantów, jak i katolików. Kościół katolicki, jako mniejszość wyznaniowa w Szwecji, nie posiada własnego tłumaczenia i korzysta ze wspólnej, ekumenicznej wersji na mocy dyspensy Watykanu.

3. Historia szwedzkiego tłumaczenia *Ojcze nasz*

Historia modlitwy *Ojcze nasz* jest powiązana z wydarzeniem, gdy Jezus z Nazaretu przekazał ją uczniom najprawdopodobniej w języku aramejskim. Oryginalny tekst modlitwy nie został

zachowany. Najwcześniejsze znane jej wersje to greckie tłumaczenia autorstwa dwóch ewangelistów, św. Mateusza i św. Łukasza. Z greki *Ojcze nasz* zostało przetłumaczone na łacinę już w II w. Trzy wieki później powstała łacińska Wulgata, na której opiera się większość współczesnych tłumaczeń modlitwy, w tym wersja szwedzka (Ekenberg 2007: 7–8). Warto zaznaczyć, że *Ojcze nasz* ma charakter intertekstualny i w wyraźny sposób nawiązuje zarówno do tradycji i przekazów żydowskich, jak i do innych tekstów Pisma Świętego. Dopiero przy porównaniu poszczególnych fraz tekstu z księgami Biblii powstałymi wcześniej niż Ewangelie ujawnia się zatem treść i znaczenie modlitwy (Górski 2004: 104f). Interekstualny charakter *Ojcze nasz* przyczynia się do tego, że tekst od wieków stanowi wyzwanie translatorskie.

Szwedzkie *Fader vår* ('Ojcze nasz'), powszechnie znane i do niedawna używane jako jedyne obowiązujące zarówno w społeczności katolickiej, jak i protestanckiej, to tłumaczenie zaczerpnięte z Ewangelii św. Mateusza (Mt 6, 9-13), z Biblii wydanej w 1917 roku. Tekst w znacznym stopniu przypomina wersję językową z pierwszego szwedzkiego przekładu Nowego Testamentu z roku 1526, gdyż od tego czasu w tłumaczeniu modlitwy wprowadzone zostały jedynie niewielkie zmiany. Sami redaktorzy Biblii z 1917 roku uznali tę wersję modlitwy za nieco przestarzałą, nie zmieniali jej jednak, a jedynie opatrzyli komentarzami wyjaśniającymi jej treść (Ekenberg 1997: 9).

Punktem zwrotnym było rozpoczęcie prac komisji 1973 års bibelkommission nad nowym wydaniem Biblii (*Bibel 2000*), tłumaczonej z języków oryginalnych. Przed opublikowaniem całego dzieła, w 1981 roku wydany został jedynie Nowy Testament (*Nya Testamentet, NT-81*). Zawierał on nową wersję *Ojcze nasz*, która odbiegała od poprzedniej zarówno stylistycznie, jak i semantycznie (Rydbeck 2011: 2). Nowe tłumaczenie miało służyć w zamyśle redaktorów do użytku również w trakcie nabożeństw. Ta propozycja w pewnym stopniu została przyjęta – nowa wersja, *Vår Fader* ('Nasz Ojcze'), zaczęła być używana w części protestanckich parafii Kościoła Szwecji (*Svenska kyrkan*) oraz w większości wolnych kościołów (Ekenberg 1997: 72). Jednocześnie wywiązała się dyskusja, gdyż wielu wiernych sprzeciwiało się wprowadzeniu nowego tłumaczenia (Furberg 1993: 57). W 1986 roku w śpiewnikach Kościoła Szwecji wydrukowano obie wersje modlitwy, co wprowadziło zamieszanie podczas nabożeństw oraz w nauczaniu religii (Ekenberg 1997: 72). Kościół katolicki natomiast nie wprowadził wówczas zmienionej wersji modlitwy do mszału i nabożeństw.

Po 15 latach dyskusji, w 1996 roku, Szwedzka Rada Chrześcijan (*Sveriges kristna råd, SKR*) zaleciła wszystkim wyznaniom chrześcijańskim w Szwecji stosowanie jednej, ekumenicznej wersji modlitwy. Miało to być nieco zmienione kontrowersyjne tłumaczenie

z NT-81. Zmianie ulec miała prośba o chlebie, najbardziej krytykowana po opublikowaniu w 1981 roku. Zalecenie Szwedzkiej Rady Chrześcijan spotkało się z jeszcze większym poruszeniem społecznym i wywołało drugą falę dyskusji. O nowym tłumaczeniu dowiedziało się większe grono odbiorców, w tym społeczność katolicka, co przyczyniło się do intensyfikacji debaty. Zarzuty dotyczyły zarówno zalecania nowej wersji jako ekumenicznej, jak i nowego brzmienia modlitwy. Różnice między wówczas zaproponowaną wersją, a tłumaczeniem z 1917 roku pokazano w tabeli 1 poniżej.

Tabela 1. Porównanie dwóch szwedzkich tłumaczeń *Ojcze nasz*, wersji z 1917 roku oraz wersji ekumenicznej z 1996 roku (teksty szwedzkie za: Rydbeck 2011: 1, polski odpowiednik wersji z 1917 za: KKK 1994: 2759, polskie tłumaczenie wersji z 1996: W.P.)

	Wersja szwedzka	Odpowiednik polski
1917	Fader vår som är i himmelen. Helgat varde ditt namn. Tillkomme ditt rike. Ske din vilja, såsom i himmelen så ock på jorden. Vårt dagliga bröd giv oss idag, och förlåt oss våra skulder, såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro, och inled oss icke i frestelse utan fräls oss ifrån ondo.	Ojcze nasz, któryś jest w niebie, święć się imię Twoje; przyjdź Królestwo Twoje; bądź wola Twoja jako w niebie, tak i na ziemi. Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj; i odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom; i nie wódź nas na pokuszenie, ale nas zbaw ode Złego.
1996	Vår Fader, du som är i himlen. Låt ditt namn bli helgat. Låt ditt rike komma. Låt din vilja ske, på jorden så som i himlen. Ge oss idag det bröd vi behöver. (NT-81: Ge oss i dag vårt bröd för dagen som kommer). Och förlåt oss våra skulder, liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss. Och utsätt oss inte för prövning, utan rädda oss från det onda.	Nasz Ojcze, Ty, który jesteś w niebie. Niech się święci Twoje imię. Niech przyjdzie Twoje królestwo. Niech będzie Twoja wola, na ziemi tak jak w niebie. Daj nam dzisiaj chleba, którego potrzebujemy. (NT-81: Daj nam dzisiaj naszego chleba na dzień, który przyjdzie.) I odpuść nam nasze winy, tak jak my odpuszciliśmy tym, którzy są nam winni. I nie wystawiaj nas na próbę, ale uratuj nas od zła.

Warto zaznaczyć, że z perspektywy współczesnego Szweda język zachowany w wersji z 1917 roku wydaje się bardzo archaiczny. Dla przeciętnego użytkownika języka nieczytelne mogą być konstrukcje takie jak: tzw. „niemiecki szyk” w wersji *dem oss skyldiga äro*, niefunkcjonująca już w języku odmiana czasownika przez liczbę (pl.) w *såsom ock vi förlåta* czy tryb życzący realizowany przy pomocy czasowników *varde*, *tillkomme* i *ske*. Jednocześnie

jednak nowa wersja, pozbawiona wszystkich archaizmów, w znacznym stopniu różni się od poprzedniej i sprawia wrażenie zupełnie innej modlitwy.

4. Analiza najważniejszych różnic w tłumaczeniu z 1917 r. i wersji ekumenicznej z 1996 r.

4.1. „Ojcze nasz”

Pierwsza różnica w tłumaczeniach obecna jest już na samym początku modlitwy, gdzie apostrofa „Fader vår” (‘Ojcze nasz’) została zamieniona na „Vår Fader, du” (‘Nasz Ojcze, ty’). Przeniesienie zaimka dzierżawczego przed rzeczownik spowodowało powstanie poprawnej gramatycznie frazy nominalnej, która we współczesnym języku szwedzkim zawsze tworzona jest według wzoru „zaimek + rzeczownik”. Wybór poprawnej gramatycznie formy łączył się jednak z rezygnacją z szyku wyrazów, który miał korzenie już w łacińskim *Pater noster* (Rydbeck 2011: 2). Fraza „Fader vår” przez lata uległa zleksykalizowaniu i łącząc się wyłącznie z kontekstem modlitwy *Ojcze nasz*, nabrała podniosłego, mistycznego charakteru, związanego ze szczególnym sposobem zwracania się do Boga. Zastąpienie jej wyrażeniem „Vår Fader” spowodowało, że rozpoczynająca modlitwę apostrofa straciła swój charakter.

W zamiśle tłumaczy wprowadzenie zaimka *du* (‘ty’) do modlitwy miało na celu pokazanie, że stanowi ona wezwanie do Boga, a nie jego opis (Ekenberg 2007: 17). Nieścisłość w starym tłumaczeniu wynika z tego, że w języku szwedzkim czasownik nie podlega koniugacji. Stąd frazę „som är i himlen” można przetłumaczyć zarówno jako ‘który jesteś w niebie’, jak i ‘który jest w niebie’. Dodanie w zdaniu zaimka *du* („du som är i himlen”, ‘ty, który jesteś w niebie’) wyklucza natomiast drugą możliwość interpretacji. Sami redaktorzy podkreślają jednak, że zmiana ta nie jest konieczna, a jedynie czyni zwrot bardziej klarownym (Ekenberg 2007: 17).

Z drugiej strony zastosowanie zaimka nawiązuje do reformy, w myśl której zwracanie się do wszystkich na „ty” miało zlikwidować różnice społeczne między ludźmi. Użycie *du* powoduje więc zmniejszenie dystansu w relacji człowieka do Boga. Można powiedzieć, że dodanie zaimka do modlitwy zaciera relację nadrzędności zachodzącą między Bogiem a człowiekiem.

4.2. „Święć się (...), przyjdź (...), bądź (...)”

Zatrzymanie walorów znaczeniowych kolejnych wyrazów związane było z rezygnacją z czasowników *varde* (‘bądź’), *tillkomme* (‘przyjdź’) i *ske* (‘dziej się’) w нефункционирующим

już w języku szwedzkim trybie życzącym (*optativus*), wyrażającym nadzieję, możliwość i niepewność (Silfverling 2004: 2). W tekście greckim w tym miejscu zastosowano aoryst, tryb rozkazujący 3 os. 1. poj., nie mający odpowiednika we współczesnej szwedczyźnie (Ekenberg 2007: 18). W tym przypadku tłumacze zdecydowali się na użycie czasownika *låta* ('pozwolić') w trybie rozkazującym 2 os. 1. poj. Taka decyzja spowodowała jednak zmianę znaczeniową, której charakter dobrze oddaje następujące porównanie tych dwóch form: w dzisiejszych czasach w języku zachowało się kilka innych przypadków użycia trybu *optativus*, jednym z nich jest fraza *Leve kungen!* ('Niech żyje król!'). Zastąpienie w niej formy *leve* wyrażeniem *låt leva* (*Låt kungen leva!*, czyli 'Pozwól żyć królowi!') zmienia zupełnie sens wypowiedzenia. Idąc dalej, tłumaczenie „Låt din vilja ske” ('Pozwól dziać się Twojej woli') prowadzi do sprzeczności i sugeruje, że Bóg tak naprawdę nie chce, żeby działo się to, co chce (Furberg 1993: 58). Ponadto, jak podkreśla Furberg (1993: 58), użycie formy *låt* implikuje, że człowiek stawia się nad Bogiem, a całe wyrażenie brzmi jak magiczne zaklęcie.

Inną możliwością zastąpienia trybu życzącego byłoby wstawienie w miejsce *låt* czasownika modalnego *må* (odpowiadającego pol. 'niech'), jak w życzeniach *Ja, må han leva!* ('Sto lat, niech żyje!'). Jednak według Ekenberga (2007: 18) fraza zawierająca czasownik *må* nie jest poprawna, ponieważ sugeruje, że zdarzenie zachodziło samoistnie, a tutaj wykonawcą czynności jest Pan Bóg.

4.3. „Chleba naszego powszedniego”

Najbardziej dyskutowana zmiana dotyczy czwartej prośby o chlebie. Wersja z roku 1917 brzmiała „Vårt dagliga bröd giv oss idag” ('Naszego codziennego chleba daj nam dzisiaj'), kolejne tłumaczenie, z *NT-81*, zawierało „Ge oss idag vårt bröd för dagen som kommer” ('Daj nam dzisiaj naszego chleba na dzień, który przyjdzie'), natomiast w wariacie ekumenicznym pojawiło się „Ge oss idag det bröd vi behöver” ('Daj nam dzisiaj chleba, którego potrzebujemy'). Grecki przymiotnik opisujący chleb w tym wersie to *epiousios*, słowo niepojawiające się w innych miejscach w literaturze z czasów Jezusa (Rydbeck 2011: 2). Ten brak znajomości kontekstu utrudnia znalezienie jedyne go słusznego odpowiednika. Badacze stwierdzili niepoprawność tłumaczenia *epiousios* jako *daglig* ('codzienny') ze względu na jego zbyt przyziemne znaczenie i niewystarczające wskazanie na duchowy aspekt chleba (Ekenberg 2007). Równocześnie zaproponowano szereg innych określeń, między innymi: *tillkommande* ('przyszły'), *morgondaglig* ('jutrzejszy'), *nödtorftig* ('ubogi') i *behövlig* ('potrzebny') (Ekenberg 2007: 8–9; Rydbeck, 2011: 2; Sverker, 2012). Spośród wszystkich możliwości

wybrano typowe dla współczesnej szwedzczyzny analityczne wyrażenie „którego potrzebujemy”, zgodne z tłumaczeniami ekumenicznymi obowiązującymi we Francji i w Niemczech oraz odnoszące się zarówno do materialnego, jak i duchowego wymiaru chleba, o który prosimy (Ekenberg 1997: 73).

4.4. „Jako i my odpuszczamy”

Kolejna dyskutowana kwestia to zastąpienie frazy „såsom ock vi förlåta” (‘jako i my odpuszczamy’) słowami „liksom vi har förlåtit” (‘tak jak my odpuściliśmy’). Użyty w nowej wersji tłumaczenia czas perfektrum, w odróżnieniu od poprzednio zastosowanego teraźniejszego, implikuje, że czynność jest jednorazowa i dokonana. Oznacza to, że człowiek już raz przebaczył winowajcom, a teraz Bóg powinien przebaczyć jemu. Według Furberga (1993: 59) zastosowanie czasu perfektrum może również wskazywać, że człowiek jest wzorem dla Boga i to on daje przykład, jak Bóg powinien odpuszczać winy. Wybaczenie bliźnim powinno być natomiast warunkiem otrzymania wybaczenia od Boga, nie wzorem dla niego (Åsberg 2011). Badacze uzasadniający zmianę na formę czasu perfektrum powołują się na Ewangelię św. Mateusza, w której, w odróżnieniu od Ewangelii św. Łukasza i wielu rękopisów wczesnochrześcijańskich, obecna jest forma czasu przeszłego (Ekenberg 2007: 12). Motywacja poprzez odniesienie do słów Chrystusa w Ewangelii, na której bazują współczesne tłumaczenia, może być ważnym powodem wprowadzenia zmiany. Jednocześnie wyrażenia językowe zaczerpnięte ze współcześnie używanego języka zawsze budzą podstawowe skojarzenia implikowane przez ten język w codziennym użyciu. Szwedzki czas perfektrum kojarzy się tutaj nieodłącznie z dokonanością oraz określonym porządkiem zachodzenia zdarzeń.

4.5. „Nie wódź nas na pokuszenie”

Wiele wątpliwości wzbudziło również zastąpienie wersu „Och inled oss icke i frestelse” (‘I nie wódź nas na pokuszenie’) wyrażeniem „Och utsätt oss inte för prövning” (‘I nie wystawiaj nas na próbę’). Powodem rezygnacji z rzeczownika *frestelse* (‘pokusa’, ‘ponęta’, ‘pokuszenie’, ‘zwodzenie’) był fakt, że Bóg nigdy nie prowadzi nas do grzechu i upadku (Ekenberg 1997: 73). Z drugiej strony użycie słowa *prövning* (‘próba’, ‘wypróbowanie’) wzbudziło zdecydowane głosy sprzeciwu w debacie nad nowym tłumaczeniem. Powoływano się na myśl, że chrześcijanin nigdy nie powinien unikać prób, ale mieć nadzieję na ich przetrwanie, gdyż dobrze przebyte próby prowadzą nas do nieba (Rydbeck 2011: 2; Silfverlink, 2004: 3;

Vallquist, 2004). Odpowiedź tłumaczy na ten argument nawiązywała do interpretacji tych słów przez św. Ambrożego z IV w., według której prosimy Boga, by nie wystawiał nas na próbę, która nas przerasta i której nie potrafimy sprostać (Ekelund 1997: 73). Z egzegetycznego punktu widzenia obie formy, „pokusa” i „próba” są właściwymi odpowiednikami greckiego *peirasmos* i mogą być stosowane w tłumaczeniu, gdyż pokusy i próby zawsze są lub mogą być ze sobą powiązane, a pokusa sama w sobie nigdy nie jest zła (Węgrzyniak b.d.).

5. Opis dyskusji nad nowym tłumaczeniem

Pojawienie się nowej wersji tłumaczenia *Ojcze nasz* wzbudziło kontrowersje i zapoczątkowało dyskusje we wszystkich czasopismach biblijno-egzegetycznych i na zebraniach kościołów w Szwecji (Silfverling 2004: 1). Nie brakło argumentów za i przeciw. Strona konserwatywna zaznaczała, że modlitwa stanowi 500-letnie dziedzictwo kultury, które należy zmieniać ostrożnie, tak jak zmieniano je do tej pory (Kalin 1997: 1). Z drugiej strony, grupa otwarta na zmiany podkreślała, że co prawda modlitwy nie można zmieniać zbyt często, ale zmiana co 500 lat wydaje się uzasadniona (Ekenberg 1997: 70). Zwolennicy starej wersji powoływali się ponadto na jej dobry rytm i łatwość zapamiętywania (Sverker 2012), strona przeciwna stwierdzała natomiast, że jest to kwestia przyzwyczajenia, a według analizy nowa wersja także charakteryzuje się dobrym rytmem i również z powodzeniem może być śpiewana (Ekenberg 2007: 39ff). Zwracano również uwagę na określenie „ekumeniczna”, podkreślając, że po prawie 10 latach nowa wersja tak naprawdę używana jest tylko w wąskich kręgach, natomiast na spotkaniach ekumenicznych korzysta się ze znanego wszystkim, starego tłumaczenia (Silfverling 2004: 5). Jak stwierdził Rydbeck (2011: 3), *Ojcze nasz* znalazło się w kryzysie językowym.

6. Obecne stanowisko kościoła katolickiego i kościołów protestanckich w sprawie przyjęcia wersji ekumenicznej

Propozycja SKR wprowadzenia nowego tłumaczenia modlitwy *Ojcze nasz* we wszystkich kościołach chrześcijańskich w Szwecji spotkała się z różnymi reakcjami. Poszczególne wyznania przyjęły odmienne stanowiska w stosunku do zalecenia.

Wiele protestanckich wolnych kościołów wprowadziło nową wersję. Luterkański Kościół Szwecji również optował za przyjęciem zmiany, ale nie wszyscy wierni się temu podporządkowali. W wielu parafiach obie wersje używane są równolegle, na zmianę, część

natomiast została przy starym tłumaczeniu (Sverker 2012). Jak zauważa Sverker (2012), po 30 latach nowa wersja nadal wydaje się „nowa”, a stara postrzegana jest jako ta właściwa.

Przyjęcie nowej wersji rozważane było również w kościele katolickim. Tutaj sytuacja była szczególna, gdyż język szwedzki to dla większości wiernych język obcy. Trzonem tej wspólnoty są bowiem katolicy pochodzący z innych krajów, którzy z różnych powodów emigrowali do Szwecji (Lilja 2015). Z jednej strony zatem łatwiej byłoby im zrozumieć wersję modlitwy opartą na współczesnym języku (Ekenberg 1997: 73), z drugiej zaś, dla tych, którzy już z trudem nauczyli się nowych tekstów i melodii, taka zmiana oznaczałaby kolejny wysiłek (Silfverling 2004: 6). Mimo wątpliwości, podjęto decyzję o wprowadzeniu wersji ekumenicznej. W 2004 roku nowe tłumaczenie znalazło się w modlitewniku *Oremus*, a na 2005 rok zaplanowano jego pojawienie się w mszale. Wydruk nowej wersji w modlitewniku wywołał niemałe zdziwienie i bunt katolickiego środowiska, nawet grupy bardziej liberalnej. Nowe tłumaczenie krytykowane było między innymi przez Gunnel Vallquist, pisarkę i tłumaczkę, członka Akademii Szwedzkiej (Vallquist 2004). W wyniku starań wiernych sprawa trafiła do Watykanu, a papież Benedykt XVI zatrzymał proces wprowadzania nowej wersji *Ojcze nasz* w Szwecji.

Warto podkreślić, że dziś, po wydaniu przez papieża Franciszka w 2017 roku *motu proprio Magnum principium* (Wielka zasada), przyznającego prawo do decydowania w sprawie tłumaczeń liturgicznych poszczególnym konferencjom biskupim, taka próba zachowania dotychczasowego tłumaczenia przez wiernych poprzez skierowanie sprawy do Watykanu nie powiodłaby się. Wraz z publikacją *Wielkiej zasady* kwestia przyjęcia nowego tłumaczenia *Ojcze nasz* w kościele katolickim pozostaje zatem otwarta.

7. Uwagi ogólne i postulatywne w kwestii tradycji i nowoczesności w przekładach tekstów biblijnych

Propozycja nowego przekładu modlitwy *Ojcze nasz* w Szwecji podzieliła środowisko i wzbudziła żywą dyskusję na temat tradycji i nowoczesności. Nawet jeśli zmiany były dobrze umotywowane i zgodne z tekstem oryginalnym, część odbiorców tłumaczenia nie była na nie gotowa i odmówiła ich przyjęcia. Kto zatem ma rację w tym, toczącym się już od lat sporze?

Propozycji rozwiązania problemu jest wiele. Pomiędzy jasnymi stanowiskami „zmienić wszystko” oraz „nie zmieniać nic” istnieją również rozwiązania pośrednie. Jedno z nich, mające korzenie w tradycji tłumaczeń biblijnych, zakłada pozostawienie dotychczas obowiązującego tłumaczenia oraz dodanie do tekstu komentarzy (Vallquist 2004). Dalej, jak

widać na przykładzie sytuacji w Polsce, zmiana tłumaczenia *Ojcie nasz* w Ewangelii nie musi iść w parze z wprowadzeniem nowej wersji modlitwy do nabożeństw i modlitw indywidualnych. Innym wyjściem z sytuacji byłaby zmiana jedynie archaicznych form i dopasowanie pisowni wyrazów, na przykład zastąpienie nieużywanej już formy odmiany czasownika *förlåta* ('wybaczamy') obecnie stosowaną formą *förlåter* oraz zachowanie tego, co można zachować.

Artykuł pokazuje, że wprowadzenie poważnych zmian w utrwalonym w danej kulturze tłumaczeniu powoduje sprzeciw reprezentantów tej kultury. Jak zauważył wybitny szwedzki językoznawca Ulf Teleman (1979), „z językiem i rzeczywistością jest jak z mapą i terenem. Jeśli mapa nie zgadza się z terenem, to decyduje teren, jeśli język nie zgadza się z rzeczywistością, to rzeczywistość bierze górę” (Teleman 1979: 72, tłum. W.P.).

Bibliografia

- Ekenberg, Anders (1997) „Att nyöversätta liturgiska texter” [Tłumaczenie na nowo tekstów liturgicznych]. *Signum*, nr 3; 70–73.
- Ekenberg, Anders (2007) *Vår Fader eller Fader vår: Herrens bön i Bibel och gudstjänst* [Nasz Ojciec czy Ojciec nasz: Modlitwa Pańska w Biblii i na nabożeństwach]. Uppsala: Svenska bibelsällskapet.
- Furberg, Ingemar (1993) „Herrens bön och dess översättning” [Modlitwa Pańska i jej tłumaczenie]. *Biblicum*, nr 1993 (2); 57–59.
- Górski, Tomasz P. (2004) „Biblijna antropologia modlitwy. *Pater noster* jak intertekst”. [W:] Piotr P. Chruszczewski (red.), *Perspektywy dyskursu religijnego, czyli przyjęcie Kaina*. Kraków: Tertium; 99–113.
- Kalin, Yngve (1997) „Om en varsam språklig revision av Herrens bön. Motion till kyrkomötet nr 1997:2” [O ostrożnej korekcie językowej Modlitwy Pańskiej. Wniosek na spotkaniu kościoła nr 1997:2]. [W:] *Svenska kyrkan, Kyrkomötet 1997. Bihang 3–18. Register*; 1–2.
- Katechizm Kościoła Katolickiego (KKK)* (1994) [pobrane z <http://www.katechizm.opoka.org.pl>. Data ostatniego dostępu: 04.08.2018].
- Lilja, Josefin (2015) „Därför växer Katolska kyrkan snabbt i Sverige” [Dlatego Kościół katolicki w Szwecji rośnie szybko]. *Dagen*, 19.05.2015 [pobrane z <http://www.dagen.se/darfor-vaxer-katolska-kyrkan-snabbt-i-sverige-1.358725#>. Data ostatniego dostępu: 06.08.2018].

- Mårtensson, Eva (1988) „Förändringar i 1900-talets svenska – en litteraturgenomgång” [Zmiany w języku szwedzkim w XX wieku – przegląd literatury]. [W:] Eva Mårtensson, Jan Svensson (red.), *Offentlighetsstruktur och språkförändring*. Lund: Institutionen för nordiska språk; 101–217.
- Rydbeck, Lars (2011) „Fader vår – vart är du på väg?” [Ojcie nasz – gdzie zmierzasz?]. *Religionsvetenskaplig Internettidskrift*, 11 (70) [pobrane z http://www.ctr.lu.se/fileadmin/user_upload/ctr/pdf/rit/11/70%20-%20Fader%20var.pdf. Data ostatniego dostępu: 03.04.2018].
- Silfverling, Ulf (2004) *Vår Herres bön* [Modlitwa naszego Pana] [list do biskupa Andersa Arborelius. Materiał niepublikowany].
- Sverker, Jonatan (2012) „Herrens bön – nya eller gamla?” [Modlitwa Pańska – nowa czy stara?]. *Dagen*, 27.04.2012 [pobrane z <http://www.dagen.se/livsstil/herrens-bon-nya-eller-gamla-1.114768>. Data ostatniego dostępu: 03.04.2018].
- Teleman, Ulf (1979) *Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets* [Prawo językowe. O normach językowych w szkole i w społeczeństwie]. Lund: LiberLäromedel.
- Vallquist, Gunnel (2004) „En mycket svensk bön, förvisso!” [Bardzo szwedzka modlitwa, doprawdy!]. *Svenska Dagbladet*, 12.04.2004 [pobrane z <https://www.svd.se/en-mycket-svensk-bon-forvisso>. Data ostatniego dostępu: 03.04.2018].
- Węgrzyniak, Wojciech (b.d.) I nie wódz nas na pokuszenie (?) [prezentacja do wykładu, pobrane z <http://www.wegrzyniak.com/2278-wyklad-o-nie-wodz-nas-na-pokuszenie>. Data ostatniego dostępu: 03.04.2018].
- Åsberg, Christer (2011) „En bön med dubbelt tidsperspektiv” [Modlitwa z podwójną perspektywą czasową]. *Kyrkans tidning*, 12.01.2011 [pobrane z <http://www.kyrkanstidning.se/debatt/en-bon-med-dubbelt-tidsperspektiv>. Data ostatniego dostępu: 03.04.2018].

Inne źródła

- Thet Nyia Testamentit på Swensko af år 1526* [Nowy Testament po szwedzku z roku 1526] (1893) Uppsala: Akademiska Boktryckeriet [pobrane z <http://www.runeberg.org/nt1526/>. Data ostatniego dostępu: 01.10.2018].

Nya testamentet: Enligt 1917 års översättning gillad och stadfäst av Konungen [Nowy Testament: według zaaprobowanego przez Króla przekładu z roku 1917] (1917)
Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.

Bibeln: Nya testamentet: Bibelkommissionens utgåva [Biblia: Nowy Testament: Wydanie komisji biblijnej] (1981) Göteborg: Stegeland.

Bibeln: Bibelkommissionens översättning [Biblia: Przekład komisji biblijnej] (2001) Örebro: Libris.